

Middle Black Sea Journal of Communication Studies

International Peer-Reviewed Journal

<http://dergipark.gov.tr/mbsjcs>

Research/Araştırma

Middle Black Sea Journal of Communication Studies. 2020. 5(1): 50-56

Etnografik Belgesel Filmin Kültür Aktarım İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme *

Özlem ARDA ¹

İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı, etnografik belgesel filmin özelliklerini ve en önemli işlevlerinden biri olan kültür aktarma işlevini betimlemektir. Çalışma; kültürü aktaran özelliğiyle etnografik belgesel filmin tanımlanması, bu verileri örneklerle somutlaştırıp özgün bir çalışma örneği sunarak, sınırlı sayıdaki bilimsel üretime katkı koyma hedefini taşımaktadır. Özgün değeri yüksek olan çalışmanın; kültür, etnografya, etnoloji, antropoloji kavramlarıyla ilintisi bulunmaktadır. Belgesel film, toplumda var olan gerçekliklerden hareket etmektedir ve dün ile bugün arasında bir köprü olma özelliğine sahiptir. Sözlü ya da yazılı kültür; yaşanan ya da yaşanmakta olan kültür belgesel filmin ilgi alanlarından biridir. Etnografik belgesel film, kültürü aktaran bir tür olarak belgesel film tarihinde yer almıştır. Bir değerlendirme çalışması olarak bu çalışma, K. Heider'in 'Etnografik Film' kriterleri çerçevesinde alanyazında, sonraki çalışmalar için içerik çözümlenmesine olanak tanıyan bir yapıya sahiptir. Etnografik belgesel filmler, ele aldıkları kültürü etnografik anlayışla aktaran bir yapı ortaya koymaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Kültür, etnografya, etnografik film, belgesel film, etnografik belgesel film.

An Evaluation of Ethnographic Documentary Film on Cultural Transfer Function

Abstract

The aim of this study is to describe the characteristics of ethnographic documentary film and the cultural transfer function, which is one of its most important functions. This study, the identification of ethnographic documentary film with its feature that conveys culture is the goal of embodying this data with examples and offering an original study sample and contributing to a limited number of scientific productions. The study, which has a high original value, is a very high value culture, ethnography, ethnology, anthropology. Documentary film is driven by the realities that exist in society and has the ability to be a bridge between yesterday and today. Oral or written culture; the culture that is experienced or experiencing is one of the interests of the documentary film. Ethnographic documentary film has taken place in the history of documentary film as a genre that conveys culture. As an evaluation study, this study has a structure that allows to analyze content for subsequent studies in the field in the literature of the field within the framework of Karl Heider's 'Ethnographic Film' criterias. Ethnographic documentary films reveal a structure that conveys the culture they address with ethnographic understanding.

Keywords: Culture, ethnography, ethnographic film, documentary film, ethnographic documentary film.

© 2020 OMU

* Bu çalışma, "Kültürün Aktarılmasında Etnografik Belgesel" adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, E-mail: ozlemarda@istanbul.edu.tr

1. Giriş

Belgesel film, yapısı ve işlevi gereği var olanı, gerçeklikleri kayıt altına almaktadır. Toplumsal bağlamda düşünüldüğünde ise; belgesel film, toplumların bugününü kaydederek toplumların dününe ışık tutup bu ışığı, yarınlara da göndermiş olmaktadır. Belgesel film, toplumların hafızasıdır; içinde dün, bugün ve yarın barınmaktadır.

Etnografik belgesel ise; belgesel film olma özelliğiyle beraber etnografyadan aldığı çalışma disiplinine özgü yöntem ve tekniklerle, alanda konu edindiği kültürü aktarır. Kültür ki; toplumların, yaşam biçimlerini, düşünüş şekillerini; maddi manevi tüm öğelerini içermektedir. Etnografik belgesel film de bu öğeleri aktaran bir araçtır; üstlendiği işlev çok önemlidir. Bir topluma, halka, gruba ait olan bir kültürü kaydederek bu öğeler toplamını yarınlara aktarmış olur. Bu düşüncelerden hareketle, çalışmada değerlendirmeye tabi durum, etnografik filmin ne olduğu ve kültürün aktarılmasında aktarıcı olma işlevine sahip olup olmadığıdır. Etnografik belgesel filmin ele aldığı kültürü, etnografik temele dayandırarak aktardığı, kültür aktarıcısı olma işlevine sahip olduğu bir gerçektir.

Çalışmada, Karl G. Heider'in 'etnografik film' özelliklerinin boyutlandırılmış şeması önem arz etmektedir; çünkü K. Heider, etnografik filmi tanımlamış ve 'etnografik anlayış'la yapılan filmler için bir çerçeve sunmuştur.

Çok geniş anlamlar içeren kültür kavramı, çalışmanın temeli itibarıyla etnografya bağı taşımaktadır. Bu bağlamda, etnografya kavramı ve kullandıkları yöntem ve teknikler benzerlik gösterse de aralarında farklılıklar barındıran etnoloji kavramı çalışmanın önemli kavramlarından. Etnografyanın içinden çıktığı, ayrılarak kendi özerkliğine kavuştuğu bir üst kavram olarak düşünülen antropoloji kavramı ise diğer bir geniş çaplı kavramdır.

Belgesel film, kendi arasında çeşitli özellikler yönünden türlere ayrılmaktadır. Bu ayrım çoğunlukla biçimsel ve içerik yönünden yapılmaktadır. Etnografik film ise bu türler arasında, içerdiği bazı temel özellikler ve anlayış itibarıyla ayrı bir belgesel film olma özelliği gösterir.

1.1. Kültür, Etnografya ve Arasındaki İlişkisellik

Kültür kavramı, yüzyıllar boyunca düşünürleri, toplum bilimiyle ilgili kuramsal çalışma yapanları taşıdığı geniş anlam dolayısıyla aynı çatıda buluşturamayan bir kavram olmuştur.

'Kültür', sözlüklerde ve ansiklopedilerde en çok tanıma sahip sözcükler arasında bulunur. Terim olarak "kültür", Latince colere fiilinden türetilmiştir. Colere; işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek, iyileştirmek, eğitmek vb. anlamları birlikte içeren çok zengin bir anlam içeriğine sahiptir. Bu fiilden türetilen cultura terimi, ilk kez tarımsal etkinlikleri nitelendirmekte kullanılmıştır. Romalılar cultura terimini, doğada kendiliğinden yetişen bitkilerden ayırmak üzere, insan emeği ve eliyle tarlada ekilerek yetiştirilen bitkileri adlandırmakta kullanmışlardır... 'Kültür' teriminin tarıma ilişkin bu kök anlamı, onun bundan sonra göreceğimiz tüm diğer anlam ve kullanımlarına sinmiştir. Terimi, insanın yetiştirilmesi, işlenmesi, eğitilmesi anlamında ilk kez kullananlar da, yine iki Romalı filozof, Cicero ve Horatius olmuşlardır (Özlem, 2000: 141-142). Kültür, maddi ya da maddi olmayan görünümüyle toplumların ürünü olarak hayat bulmaktadır; ancak temel bir tanımını yapmak için 17. yüzyıla kadar beklemek gerekmiştir.

Latineden gelen kültür terimini günümüzdeki anlamına yakın bir biçimde ilk kez olarak 17. yüzyılda doğal hukuk düşünürü Samuel von Pufendorf kullanmıştır. Ona göre, kültür doğaya karşıt olan ve belli bir toplumsal bağlam içinde ortaya çıkan tüm insan eserleridir. 18. yüzyılın sonlarında ünlü Alman filozofu Kant da kültürü, aynı anlamda insanın kendi rasyonel ve mantıklı özünden dolayı özgürce hayata geçirebileceği amaçların, ideallerin tümü olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, esas Aydınlanma Çağı'nda oluşan kültür kavramının gerçek yaratıcısı ünlü Alman filozofu Herder'dir. Ona göre, kültür bir ulusun, bir halk ya da topluluğun yaşam tarzıdır. Herder'in söz konusu kültür kavrayışı, kültüre tarihsel bir boyut kazandırırken, günümüz kültür görüşüne çıkan yoldaki en önemli kilometre taşı meydana getirir. Nitekim, antropolog E. B. Taylor 1871 yılında kültürü, bilgileri, inançları, sanatı, ahlakı, yasaları, gelenekleri ve toplumun bir üyesi olarak insanın edindiği bütün öteki eğilim ve alışkanlıkları içeren kompleks bütün olarak tamamlamıştır (Cevizci, 2002: 641-642).

İngiliz antropolog Edward Burnett Tylor, 1871 yılında *İlkel Kültür* adlı eserinde (Primitive Culture) kültürün tanımını yaparken aynı zamanda, bu ilk tanımlamayla kendinden sonrakilere yol açmakta, diğer taraftan da konu üzerine yapılacak belki yüzlerce tanımlamaya da öncülük etmekteydi. Öyle ki her bir tanımlamanın diğerlerine göre üstünlüğü ve eksikliği vardı. Bu "kültür"ün tanımlanamaz ya da zor tanımlanır olmasından çok, onun kapsamının genişliğinin birer göstergesidir. Kültür, insanın olduğu her yerde, insanla ilgili her şeyde karşımıza çıkan bir öge olarak durmaktadır. Dolayısıyla her gelişme ve insanın her adımı doğrudan kültürün konusu olabilmekte, tanım ve kapsamı da insanlık tarihiyle birlikte her geçen an genişlemekte ve çeşitlenmektedir (Ersoy, 1998: 33-34). Kültür' sözcüğü uzun bir süreden beri bilinmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Günlük yaşamda kültür sözcüğünün tüm kullanımlarını ve üstlendiği tüm anlatımları sınıflandırmak oldukça zordur (Mejuyev, 1998: 13). Kültür kavramı, sınırları çizilmekte zorluk çekilen bir kavramdır; bu durum, bu kavramın birçok öğeden oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Cicero'dan, yani M.Ö. 1. yüzyıldan 18.yüzyıla kadar, 'kültür' teriminin 'tekel kültür' anlamında kullanıldığını görüyoruz. 18. yüzyıl, Aydınlanma felsefesinin 'akıl'a verdiği önemle bağlantılı olarak, gerekli bilgileri edinen, aklını kullanabilen, akılcı ilkelere göre eylemde bulunabilen, nefesine akıyla hâkim olabilen ve bu anlamda

kişilik sahibi olmuş insana 'entelektüel' demistir (intellectus: zihin, anlama yetisi). 18.yüzyılın sonlarına doğru terimin tekil kullanımının yanı sıra, çoğul olarak da kullanılmaya başlandığı görülür. Bu yeni anlamıyla 'kültür', artık, bir insan topluluğunun, bir halkın, bir ulusun ve gitgide belli uluslar topluluğunun duyuş, düşünüş ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal felsefi, bilimsel ve teknik tüm üretim ve varlıkları olarak tanımlanmaktadır. Böylece terim, tek insan için değil de, bir insan topluluğu için kullanılmış olmakla, bir bakıma sosyolojik diyebileceğimiz bir yeni anlam kazanmış oluyordu. Bu yeni ve genişletilmiş anlamıyla "kültür", iki yönden çoğulluk kazanmış oluyordu: 1. Tek insanın değil de, bir topluluğun, halkın, toplumun karakteristiğini oluşturan şeylerin tümü. Almanlar bu anlamıyla kültüre karşılık olmak üzere 'Volkgeist' gibi bir terime başvurmuşlardı. Bugün de Türk kültürü, Fransız kültürü, burjuva kültürü vb. terimlerde 'kültür'ü bu anlamda kullanırız. 2. Her topluluk, sınıf, halk ve toplumun diğer topluluk, sınıf, halk ve toplumlardan değişik ve özgül kültürü. Bugün, her iki anlamı da kastetmek üzere 'çoğul kültür' terimine başvurulmaktadır (Özlem, 2000: 143).

'Kültür, toplumun üyesi olarak kişilerin yaşamları boyunca eğitim süreciyle öğrendiklerinin tümüdür (Güvenç, 2007: 54).

E. F. Keyman (1996), kültürün, anlamların ve değerlerin verili bir mekan dâhilinde inşa edilip değişik tokuş edildikleri bir ideolojik/söylemsel pratik olduğunu ifade etmektedir.

Kültür, yaşayan bir varlık olduğundan zaman içinde çeşitli değişimler geçirmektedir; ancak burada önemli olan nokta şudur ki; kültür, o toplumda o kültürü yaşayanlarca yaşatılır ve ortaya çıkabilecek farklılıklar yaşanan-yaşatılan kültür çatısı altında birleştirilir.

Kültür tarihi çalışmalarına bakıldığında, kültürü tanımlarken klasik dönem ve yeni dönem olarak ayrımlarda bulunulur. Örneğin Peter Burke, kültür tarihini incelerken son dönemlerdeki tanımlamalara vurgu yapar: "Kültür terimiyle güzel sanatlar ve bilimler kastediliyordu. Sonra güzel sanatların ve bilimlerin popüler karşılıklarını -halk müziği, halk tıbbı vb.- anlatmakta kullanılmaya başlandı. Son kuşaktaysa, geniş bir (imgeler, araçlar, evler vb. gibi) yapıntılar (artefacts – insan yapısı şeyler) ve (söyleşmek, okumak, oyun oynamak gibi) uygulamalar dizgesine gönderme yapmaktadır" (2006: 40).

Kültür, "İnsan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirlerinden ayırt eden özelliklerinin toplamı. İnsanların simgeler ve eşyalar yaratıp kullanması. Kültür bütün bir toplumun yaşam biçimini oluşturur; bu da hal ve hareket kodlarını, giyim kuşamı, dili, kut-törenleri, davranış normlarını ve inanç sistemlerini içerir (Mutlu, 2004: 193).

Bir kültürü o topluma ait yapan öge, özgünlüğüdür; içinde varolduğu topluma ait özelliklerin bütünüdür taşıması; o topluma özgü olmasıdır. Şüphesiz ki; bir toplumu diğer toplumlardan ayırt eden ya da diğer bir deyişle özgün kılan yaşam biçimi mevcuttur. Nephân Saran, çoğu kültürde karşımıza çıkabilecek kültürün bazı evrensel özelliklerinin bilindiğine dikkat çeker ve özellikleri a) İnsanın yerle ilişkisi b) İnsanın insanla ilişkisi c) İnsanın bilinmeyenle ilişkisi olarak, üç ana başlık altında toplar (1989: 298).

Toplumsal hayatta; toplumların ya da halkların görünen ya da görünmeyen tüm yaşam biçimleri ve özelliklerinin özgünlüğü, evrensel ilkeleri taşıması, kültürün nesilden nesile aktarımını ve o kültürün diğer kültürlerle iletişimini olanaklı kılmaktadır. Bu noktada etnografik olanın tanımı faydalı olacaktır.

Yunanca ethno (bir aşiret, soy ya da ulus) ile graphos (yazı) sözcüklerinin birleşimi olan etnografya, bir halka ilişkin yazılı bir rapor anlamına gelmektedir: 'budunbetim'. Bu yazılar uzun süredir kültürler ve toplumlar hakkında bilgilenme kaynağı olmuştur; ama yakın zamanlarda toplum bilimindeki pek çok araştırmacı, iletişim alanındaki birkaç tanesi de dâhil, etnografya pratiğini iletişim çalışmalarına da uygulamıştır. Etnografik araştırma, 'bu insan kümesinin kültürü nedir?' sorusu üzerinde odaklanır. Dolayısıyla etnografyanın özeğinde kültür fikri bulunur. Etnografik soruşturmaları yönlendiren can alıcı varsayım, belli bir dönem birarada olan her insan kümesinin bir kültür geliştireceğidir (Mutlu, 2004: 100-101). Bir toplumun içine girerek, onun yaşamına katılarak bilgi toplama tekniğiyle bu bilgilerin yayımlanmasına etnografya adı verilir. Sözcük, Yunanca'daki ethnos (halk) ve graphie (çizim) den türetilmiştir. Toplumun tasviri (çizimi) ve tanıtılması anlamına gelir. Etnografya, hem tekniğin hem de ürünün (sonucun) adıdır. Saha çalışmalarından sonra yayınlanan yorumsuz tanıtımlara etnografya denir (Güvenç, 2005: 72).

Etnograf ya da diğer bir deyişle etnografyacı; etnografya bilimi ile uğraşan, bu alanda bilimsel çalışmalar yürüten kişidir.

'Etnografyacı bir toplumun yaşam tarzını yiyeceklerini yiyerek, dillerini konuşarak ve gelenek ve alışkanlıklarını bizzat yaşayarak, ele aldığı topluma katılımcı bir gözlemlerle yaklaşmayan bir antropologdan daha iyi anlayabilir ve üzerinde saha çalışması yürüttüğü toplumun kültürel sınırları çerçevesinde hangi davranış modellerinin kabul görebileceğini bilebilir. Etnografyacı, incelemeye aldığı toplumda katılımcı bir gözlemci olmaya çalışır. Bu durum, seferberlik dönemleriyle tanınan bir toplumun üyeleriyle birlikte savaşmak anlamına gelmez. Bir etnografyacı, savaş sever insanlar arasında yaşayarak bütünsel bir kültür şemasında, savaş durumunun rolünün ne olduğunu anlamalıdır ve kültüre çok geniş bir bakış açısıyla ve bir bölümüne yapılan vurgunun diğer kesimleri görmeyi engellemediği engin bir ufukla bakabilmeyi başarabilen titiz bir gözlemci olabilmelidir. Bir etnografyacı, ancak sosyal, ekonomik, siyasi ve dini kültür kurumlarının nasıl bir arada bulunarak işlevsellik kazanabildiğini keşfederek, kültürel sistemi bir bütün olarak anlayabilir (Haviland, 2002: 45).

1.2. Etnolojinin Sınırları ya da Sınırsızlığı

Etnografya ile ilgili tanımlar, etnografyanın, bir kültürün betimlenmesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bir ürünün etnografik olması ise bu betimleme çalışmasının bir parçası ve betimlemenin ta kendisidir. Diğer yandan, etnografi kavramı ile benzerlik gösteren ancak farklılık içeren bir başka kavram ortaya çıkmaktadır: Etnoloji.

Türk Dil Kurumu'na göre etnoloji kavramı şu şekildedir: İnsanların ırklara ayrılışını, bunların nereden çıktığını, oluşumunu, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki niteliklerini inceleyip karşılaştıran ve sınıflayan bilim, budun bilimi, irkiyat, ırk bilimi.' Etnoloji kelime yapısı olarak şu şekilde açıklanır: Farklı insan ırkları, dağılımı, ilişkileri ve faaliyetleri ile uğraşan bilim dalıdır.

Sarah Pink'e göre etnoloji; İnsanların ırklara ayrılışını, bunların nereden çıktığını, oluşumunu, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki niteliklerini inceleyip karşılaştıran ve sınıflayan bilim, budun bilimi, irkiyat, ırk bilimdir (2001: 18). Etnoloji, birden fazla kültüre odaklandığı için bir 'kültürler bütünü'nü aktarmaktadır; bu bütünde benzerlikler ve farklılıklar yer almaktadır.

Etnografya ve etnoloji arasında kavramsal bir ayrım yapmak gerekmektedir; çalışmanın temellendiği etnografya - etnografiklik aslında etnolojinin bir parçasıdır; ancak etnoloji değildir. Özellikle belirli bir toplum, grup ya da kültüre odaklanmayı gerektiren etnografya bu noktada etnolojiden ayrılır; çünkü etnoloji yelpazesinde birçok grup, toplum ve kültürü barındırır; onların karşılaştırmalı olarak çalışmasını yapar.

Etnografya ve etnoloji birbirlerinin verilerini kullanarak alan içinde ilerleyebilmektedir. Verilerin elde edilmesi sürecinde ise bu iki dal benzer araştırma ve veri toplama tekniklerini kullanmaktadır, örneğin; katılımlı gözlem. Etnolojik alan araştırmasının özünü oluşturan yöntemdir. Bu yöntemle göre, araştırmacı gözlemediği toplumun yaşamına katılmak durumundadır. Dolayısıyla da araştırma nesnesi, somut olarak gözlemlenebilir, birlikte yaşanabilir, bir ölçekte olmalıdır. Bir klan ya da modern bir aile, bir köy ya da modern kentin varoşlarında izlenebilir bir kesit gibi (Güngören, 2004: 228).

Hem etnografya hem de etnoloji sınırlarının çizilmesi zor kavramlardandır; literatürde yapılan çalışmalar, söz konusu geniş kavramların özelliklerini ortaya koymakta ve aralarındaki benzerlik-farklılık okumasına olanak tanımaktadır.

1.3. Kültürün Antropoloji İle Olan İlişkisi

Antropoloji, insanın hayvanlar dünyasındaki kökenini ve yerini, bir birey olarak gelişimini, tarihsel süreç boyunca geçirdiği fiziki ve zihinsel değişimleri konu alan disiplin; bir toplumsal varlık olarak insanı, insanın toplumsal yaşamıyla ilgili fenomenleri, zaman ve mekan sınırlaması olmadan araştıran, farklı yerlerde ve zamanlarda ortaya çıkan ırkları, dilleri ve kültürleri inceleyen bilimdir (Cevizci, 2002: 76). Kültür kavramı ve antropoloji birbiri içine girmiş iki temel kavramdır. Geçmiş zamandaki kültürlerin betimlenmesi için antropolojinin sağladığı verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Antropolojinin tarihsel gelişimi ve kültürle olan ilişkiselliği birkaç devrede incelenebilir: Bazı yazarlara göre insan bir taraftan yeryüzünde kendini ve kendisinden sonra gelecekleri hayatta tutabilme çabasını gösterirken, öte yandan kendi kendini anlamaya ve içinde yaşadığı toplumu ve topluma hakim olan kuralları da açıklamaya çabalamıştı. Bu nedenle sosyal-antropolojik düşüncenin başlangıcı bir hayli eskilere gider. Diğer bazı yazarlara göre, antropolojinin bilimsel disiplin olarak başlangıç ve gelişimini ancak yüz yıl öteye götürmek olası olup, 1830'lara kadar inilebilir. Süatli gelişimi ise, Darwin'in Türlerin Menşesi'ni adlı kitabının 1859 yılında yayınlanması ile başlamıştır. Gerçekten de 1833-1859 yılları arasında kalan devrede antropolojinin çeşitli alanlarında çalışanlar, arkeologlar, etnologlar, biyologlar ve jeologlar birbirleriyle sıkı bir ilişki kurmuşlar, insan ve insan kültürü ile ilgili olaylar bu devreler arasında güvenilir şekilde toplanmaya başlamıştı (Saran, 1989: 23).

İnsan bilimi içinde bir kol olan etnografya, antropolojinin temel ilkelerini kendisine temel edinmekle birlikte araştırma yaparken yöntem ve tekniklerinden de yararlanmaktadır. Bu nedenle antropolojinin akademik yaklaşımı, etnografya için de geçerli olan akademik yaklaşımdır. Etnografya, kendilerine araştırma konusu olarak edindikleri toplum, halk veya kültür üzerinde çalışmaya başladıklarında bilimsel bir sürecin içinde olduklarının bilincindedirler. Etnografya, etnografyanın parçası ve ürünü olan etnografik olanın antropolojinin de kullandığı yöntem ve tekniklerle betimini, kaydını yaparlar.

2. Etnografik Film

Antropoloji alanındaki önemli isimlerden olan Jay Ruby, Etnografik filmi tanımlayan bir manifesto yayınlamıştır. Bu manifestoda öncelikli olarak 'antropolojik bakış açısı' mevcuttur. Jay Ruby'e göre; Etnografik film antropolojinin amaçlarına hizmet edebilecek bir sanatsal bir eylemdir. Etnografik filmler, aslında etnografik bilgiyi resimleme yoluyla ileten filmler değildir. Antropoloji hakkında çok az bilgiye sahip ya da hiçbir bilgileri olmayan profesyonel film yönetmenleri tarafından ya da düşünmeden belgesel gerçekliğin diktelerini takip eden antropologlar tarafından yapılırlar. Antropolojinin amaçlarını ilerletecek, Jay Ruby'nin Etnografik Sinema (ES) olarak tanımladığı sinemanın varolabilmesi için, aşağıdakiler gerçekleşmelidir:

1. ES akademik olarak eğitim almış ya da akademik olarak çalışan sosyokültürel antropologların işi olmalıdır. ES sadece düzenli olarak profesyonelce akademik söyleme dahil eğitimli etnografiklerin yaptığı etnografik

araştırmaların bir sonucu olabilir. ES antropolog, entelektüel ve araştırmacı olarak çalışmaların bir uzantısı olmalıdır.

2. ES açık bir biçimde anti-realist, anti-pozitivist olmalı, belgesel gerçekçiliğin kurallarından ayrılmalı ve tüm sinema formlarından yararlanabilmelidir kurmaca olan ya da olmayan.

3. ES çokseslilik gibi tekniklerle görüntülenmiş olanların aracılığını artırmaya çabalamalı ve yapımının otoritesini merkezden uzaklaştırmayı denerken yazarlığın ahlaki ağırlığını da kabullenmelidir.

4. ES antropoloji dışavurumun bir ifadesi olarak görsel medyanın sınırlarını keşfetmelidir.

5. ES eğer başarabilirse, ilk olarak seyircilerinin aklını karıştıracaktır. Bu nedenle filmi yapanların farkında olmaları ve izleyicilere yardım etmeleri çok önemlidir.

6. ES'nin, eğer ticari dünyanın kısıtlamalarından kaçması gerekiyorsa, yapım ve dağıtım için alçak gönüllü yapım değerleri, ufak bütçeleri ve düşük maliyetleri olmalıdır. ES, bu nedenle, ekonomik bir potansiyele sahip değildir. Onun ürünlerinden kimse hayatını kazanamaz. Akademik bilgiyle iletişim kurmak isteyen araştırmacının bir eylemidir.

7. ES kamu ve devlet televizyonlarının, popüler bir biçimde erişilebilir ürünleri kabul eden ajansların ve gelir getiren işleri dolaşıma sokan dağıtım şirketlerinin ekonomik diktasından çekilmelidir. Yeni finans kaynakları ve dağıtım olanakları yaratılmalıdır.

8. ES halen mevcut tüm film festivallerinin ve diğer gösterim merkezlerinin yetersizliğini kabul eder. Bu çalışmaların antropolojik söylemde yaratacağı tartışmaların ve gösterimlerin yapılacağı yeni yerler aramalıdır (Ruby, 2005: 79-80).

'Etnografik film, etnografik anlayışı yansıtan filmidir. Etnografik film, etnografya artı filminden çok daha fazla şey ifade etmektedir' (Heider, 1976: 8). Etnografik filmin en önemli özelliği, bir etnografik filmin, ne derecede etnografik anlayışla yapıldığıdır. Etnografyayı birkaç kelimeyle tanımlamak zor olsa da etnografik film yapım anlayışını temel özellikleri ile şekillendirmektedir.

Antropolojik sinema ürünleri, genellikle kurgu işlemi içeren ve kendi içinde az ya da çok bütünlü bağlantılı filmisel metinlerdir. Ham çekimler antropolojik olarak elbette kullanılır; mesela antropolojik araştırma amaçlı olarak. Peter Ian Crawford (1992)'a göre; şekil, içerik, amaç, dinleyici kitlesinin niyeti, metod, antropolojik bağlantısı kapsamında parsellere ayrılır.

Etnografyanın kültürel biçimlenmeleri, kültür öğelerini aktarması Heider'e göre etnografyanın diğer bir özelliğidir. Kültürel bağlam için insanlar gözlemlenir ve bu gözlem belgesel film diliyle aktarılır.

3. Belgesel Filmin Kültür Aktarıcısı Olma İşlevi ve Etnografik Belgesel Film

Kimlik, Belgesel film birçok işleve sahiptir. Bu işlevleri üç ayrı zaman diliminde toplamak mümkündür: Geçmişte yaşananlara bugünden bakabilmek, şimdiyi kaydedebilmek ve bugünün kaydıyla yarına bir köprü kurup yarına aktarımda bulunabilmek gibi dün, bugün ve yarın bağlamında işlevselliği vardır.

Belgeseller, belli bir amaca hizmet etmektedirler. Bu bir propaganda gereksinimi nedeniyle olabildiği gibi, modern deneyimlerin yüzeyinin ortaya konulması şeklinde de olabilmektedir. Örneğin, belgeselin diyalektik amaçla kullanımını ele aldığımız zaman, bugünkü mirasımızın kaynaklarına inmek olanaklı olabilmektedir. Çeşitli görünüm belgeseller ile dramatik şekillerde vurgulanmaktadır. İnsan zihnindeki temel duyular, çok amaçlı olarak çözümlenebilmekte ve parçalara ayrılabilir. Belgesel yöntemler ile modern düşüncenin tüm görünümü açıklanabilmektedir. Daha net çözümlenmeler sonrasında kesin sonuçlara varılır (Rotha, 2000: 79).

Zaur Mükerrrem'e göre; belgeselde üç ögenin bozulmaz bağlantısını görülmektedir. Bunlar, kamera karşısında cereyan eden gerçekliğin tespit edilme olanakları (nesnel), sanatçının kişisel yorumu (öznel) ve bu ikisinin teması ile oluşan gerçeğin betimlemesidir. Belgeselin içindekilerini gerçek vakalar oluştururken, içerik anlamını sanatçı ruhu, kavrayışı oluşturmaktadır. Sanatçı tutumu ise, onun amacına uygun olarak elde edilen çekimlerde hissedilebilir ya da saklı kalabilir (1999: 11-12).

Etnografik belgesel film ise, genel bir bakışla; belgesel sinema ve etnografyanın olmazsa olmaz öğelerinden yararlanmaktadır. Daha belirleyici bir deyimle, belgesel filmin 'varolanı' kayıt altına alma prensibi ile 'insan'a dair alanın kaydedilmesidir. Bulunulan alanda, sahada varolanın gözlemlenmesi ve kaydedilmesi çalışmalarında belgeleme; katılımlı gözlem, mülakat ve sosyal bilimlerin sunduğu diğer çalışma prensipleri ışığında yapılabilmektedir. Bu bağlamda, bir yerdeki yaşamın, varolanın kaydı ise etnografik belgesel filmin varoluşudur. Etnografik belgesel filmin, etnografik olma özelliği, ele aldığı kültürü ve kültürün görünen, görünmeyen biçimlerini kapsaması ve etnografya alanının el verdiği çalışma prensiplerinden yararlanması noktasıdır. Bu önemli noktadan yola çıkan bir belgesel film

yönetmeni, belgesel filmin yapım ve içerik ilkelerinin de ışığında çalışmasına başlar; yani birçok bileşenden oluşan etnografik belgesel film, kameranın söz konusu kültürü yalnızca kayıt altına alması değildir.

Etnografik filmi tanımlanması aynı zamanda etnografik belgesel filmin de betimlenmesidir; çünkü etnografik filmin literatürdeki karşılığı etnografik belgesel filmin karşılığıdır. Burada altı çizilmesi gereken nokta şudur ki; etnografik belgesel film, etnografik filmin ele alınan kültürün ve kültür öğelerinin betimlenmesi temelini kendisine temel alır ve bunu belgesel film anlayışıyla yapar. Bir filmi etnografik belgesel film olarak tanımlayabilmek için bazı öncelikli kriterleri taşıması gerekmektedir:

- 1- Film, kendi merkezinde etnografik olma özelliğini taşımaktadır. Etnografik olma, bir kültüre veya toplumsal bir yapıya / toplumsal bir gruba ait olma ile ilişkilidir.
- 2- İnsana dair olan her tür unsur ait oldukları toplumsal - kültürel bağlam içinde bilimsel teknik ve yöntemler kullanılarak aktarılmalıdır.
- 3- Film, belgelere dayanarak varolanı varolduğu gibi tespit etme amacını taşımaktadır.
- 4- Etnografik belgesel film, betimleme yaparken belgeleyen olmasının yanında film olma özelliği taşıdığı için film estetiğini yoksaymamalıdır. Belgesel filmin elverdiği ölçüde, hakikati, kendi doğallığını en iyi yansıttığı biçimde kaydetmelidir.

Karl G. Heider, etnografik filmin vasıflarını ortaya koymak için kapsamlı bir şema sunar. 'Kendisini etnografik olarak tanımlayan tüm filmler için ortak olan çeşitli özellikler vardır. Her bir nitelik bir değer taşır ve bir filmin diğer bir filme göre daha etnografik olmasını sağlar. Her bir kriter bir filmin etnografikliğini yargılamak için bir ölçüttür. Söz konusu nitelikler bir filmin betimlenmesini ve bazı filmlerin diğer filmlerden daha etnografik olmasının temelini sağlar (1976: 46).

Tablo 1: Etnografik Belgesel Filmin Nitelikleri, Boyutları

Etnografik Temel	etnografiyadan habersiz		derin etnografik anlayışla şekillenmiş
Yazılı Materyal ile Bağ	hiçbir materyal yok	hayal meyal bağlantılı materyal	yayımlanmış materyalle iyi bir şekilde bütünleşmiş
Bütün Hareketler	parça parça eksik kalmış hareketler		başlangıçlar, can alıcı noktalar ve bitişler
Bütün Bedenler	aşırı parçalanmış bedenler, parça parça omuz çekimler		gerekli tüm bedenler, gövdeler
Açıklamalar ve Müdahalelerin Değerlendirilmesi	filmde ya da resimde hiçbir bilgi yok	biraz girişim	yeterli derecede
Temel Teknik Yeterlilik	yetersizlik içinde oyalanma	makul olabilecek yeterlilik	fevkalade kaliteli
Ses Uygunluğu	uygun olmayan ses (örneğin orkestra müziği, ağır öyküleme)	ölçülü öyküleme	eşzamanlı doğal ses
Anlatım Uygunluğu	alakasız, gereksiz, ağdalı,		en uygun şekilde açıklığa kavuşturan ve görsellerle bağlantılı
Etnografik Mevcudiyet	etnografin varlığı görmezden gelinir	etnografin varlığına değinilir	etnograf filmde etkileşim halindeyken ve bilgi toplarken gösterilir
Bağlamsallık	yalıtılmış, bağlam dışı davranış	bağlamsallaştırılan el, kol hareketleri	tamamen bağlamsallık
Bütün İnsanlar	kimliği belirsiz yığınlar		bireysellik duygusu geliştirir
Film Yapım Sürecine Müdahale:			
Zamana Müdahale	geçici sıralama yeniden düzenlenir	kısaltılmış zaman	gerçek zaman
Devamlılığa Müdahale	çoğu gerçek olayın çekimlerinin dışında kurulan basit sıralama		gerçek, korunmuş sıralama
Davranışa Kasıtsız Müdahale	en yüksek seviyede	ölçülü	en az seviyede
Davranışa Kasıtlı Müdahale	en yüksek seviyede	ölçülü	en az seviyede

(Heider, 1976: Heider'in bu

113) boyutlandırılmış

şemasında, 'niteliklerin boyutları, etnografiklik sırasına düzenlenmiştir. Her bir niteliğin 'daha fazla etnografik değer taşıyanı' sağ tarafa doğru gider.

4. Tartışma ve Sonuç

Kültür, toplumlar tarafından meydana getirilen ve aynı zaman da toplumları da şekillendiren canlı ve sarmal yapıya sahip bir varlıktır. Etnografik belgesel film, bu varlığı aktaran bir belgesel filmidir. O kültürü var olduğu o yere giderek, orada o kültürü yaşayan, soluyanlarla birlikte yaşayarak, öğrenerek formlarını tanımlayabilecek birikime sahip olduktan sonra onu sinematografik anlatımla aktaran etnografik belgesel filmin işlevi çok büyüktür. Etnografik belgesel film olmasa kültürlerin, etnografik anlayışla film dili kullanılarak sunumu mümkün olamayacaktır. Eğer bu mümkün kılınmazsa gelecekte kültürlerden söz etmek de mümkün olamayacaktır; çünkü aktarılan varlık kültürdür; zamana direnen ve eğer korunamazsa, nesilden nesile aktarılmazsa yaşam alanı bulamayıp kayba uğraması söz konusu olacaktır.

Etnografik belgesel filmin ne olduğunu ve kültürün aktarılmasındaki işlevini betimleyen bu araştırmada; etnografik belgesel filmin kendine özgü özelliklere sahip belgesel filmin tüm yapı ve içerik özelliklerini barındırmakla beraber etnografik anlayışa da sahip ayrı bir belgesel film olma özelliği sergilediği sonucuna ulaşıldı.

Bugün, bu alandaki film çalışmaları yok denecek kadar azdır. Hem konu itibarıyla uzun ölçekli çalışmaları ve farklı disiplinlerin bir araya gelmesini gerektirmesi hem de finans anlamında belgesel sinemanın yeterli desteği görememesi bu çalışmaların azlığının başlıca sebebidir.

Kısacası, etnografik belgesel film kültürleri birbirinden ayıran, ayırıştırıran ve birbirine yabancı kılan bir anlayışı içermemektedir. Etnografik belgesel filmin temel amacı, bu çalışmanın amacını da oluşturmaktadır. Eğer vizörün yönlendirileceği bir kültür varsa, işte o noktada o kültürü aktaran ayrı özellikler içeren bir belgesel film anlayışı olduğu gerçeği söz konusudur. Belgesel film alanında, etnografik anlayış taşıyarak kültürü aktarma işlevini gerçekleştiren eserler ortaya çıkarılmak isteniyorsa bu çalışma o kişilere ışık tutacaktır.

Kaynakça

- Burke, P. (2006). Kültür Tarihi. Çev. M. Tunçay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevzici, A. (2002). Felsefe Sözlüğü. Gözden Geçirilmiş İlaveli 5.bs., İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Crawford, P. I. (1992). "Film as Discourse: The Invention of Anthropological Realities", Film as Ethnography, ed. Peter Ian Crawford, David Turton, Manchester, Manchester University Press.
- Ersoy, T. (1998). Menopoz ve Kültür. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Güngören, A. (2004). Sineantropos. İstanbul: Yol Yayınları.
- Güvenç, B. (2005). İnsan ve Kültür. 11.bs., İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2007). Kültürün ABC'si. 4.bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Haviland, W. A. (2002). Kültürel Antropoloji. Çev. H. İnaç & S. Çiftçi. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Heider, K. G. (1976). Ethnographic Film, The United States of America: University of Texas Press.
- Keyman, E. F. (1996). "Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkilerde 'Öteki' Sorunu", Oryantalizm, Hegomanya ve Kültürel Fark. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mejuyev, V. (1998). Kültür ve Tarih. Çev. S. H. Yokova, 2.bs., İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Mutlu, E. (2004). İletişim Sözlüğü. 4.bs., Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mükerrem, Z. (1999). "Belgeselde Gözlem Yönteminin Anatomisi", Kurgu Dergisi, 16.Sayı.
- Özlem, D. (2000). Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi. Bütün Eserlerine Doğru-6, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Pink, S. (2001). Doing Visual Ethnography: Images, Media and Representation in Research. London: Sage Publications.
- Rotha, P. (2000). Belgesel Sinema. Çev. İ. Şener, İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Ruby, J. (2005). Görüntünün Darbesi Manifestolar. Haz. U. Kutay & Ş. Erdoğan, İstanbul: Es Yayınları.
- Saran, N. (1989). Antropoloji. İstanbul: İnkılap Kitabevi.